

Koncem 19. a začátkem 20. století došlo ve světě k velkému obratu. Díky průmyslové revoluci a rozvoji společnosti v oblasti průmyslu a obchodu se masivně rozrostla služební a obchodní korespondence. Došlo i k rozmachu osobní korespondence díky rozsáhlé komunikaci mezi lidmi. Narostlo množství zasílaných dopisů, dopisnic, pohledů. Poštovní systém nebyl na tuto náhlou změnu připraven. Použití poštovních známek a dopisnic tomuto vývoji nestačilo. Bylo nutno rychle vymyslet způsob, jak se s tímto vývojem poradit.

V různých částech světa, zejména v těch vyspělých se vytvářely ostrůvky snah využít dosavadní techniky a zavést vynálezy, které by zásilky a zaplacené poplatky registrovaly a současně je vyplácely srozumitelným znakem. První vynález, který vyhovoval těmto kritériím byl vynález hraběte Detalmy Di Brazzy Savorgnana z Brazzy, který vynalezl a nechal vyrobit podle něj několik automatů - výplatních strojů -, americká poštovní správa je rozmístila na různých místech v New Yorku. Brzy se připojili po celém světě i další vynálezci s podobnými strojky či stroji, které byly umístěny v blízkosti pošt, buď před nimi anebo uvnitř pošt. V řadě případů měly podobu automatů tak, jak je známe z dneška. Kapitulu o tomto živelném a pokusném snažení jsem uveřejnil v své knize "Frankotypisté" v úvodu jako bonus pro čtenáře.

Zmínil jsem, že se jednalo o živelný nikým neřízený vývoj. Řešily jej maximálně národní poštovní správy v zemích zrodu těchto prospěšných vynálezů. Poprvé se celosvětově k tomuto vynálezu a jeho používání vyslovil Kongres UPU v roce 1920 v Madridu a o čtyři roky později Kongres UPU ve Stockholmu. Další Kongres UPU v Londýně a Kongres následné už jen schválený způsob vyplácení upřesňovaly.

Byly stanoveny zásady, ale postup a konkrétní vzhled se nechaly na jednotlivých poštovních správách. Postupně se tento vynález zaváděl v různých státech. Došlo na přání jednoho z prvních vynálezců, který jej popsal teoreticky, ale prakticky nerealizoval. Byl jím Carl Busch (též uváděn jako Carl Bushe) v roce 1884. Ten si přál vytvořit systém v podobě stroje s těmito vlastnostmi:

"Vytvořit novou metodou a přístrojem vytištěné fiskální razítko, které by registrovalo zaplacený poplatek a razítko se mohlo nalepit na zásilku".

Carl Busch skutečně vytvořit pákový stolní přístroj, který orážel zásilky razítkem ve tvaru známky s nápisem "AFF POSTE", hodnotou a dalšími údaji včetně jeho jména.

Jedním z prvních států, které schválily pro svůj poštovní provoz bylo Švýcarsko. V této zemi vzala pevně do ruky vlastnosti přístroje a jeho podobu poštovní správa. Země byla stabilní hospodářsky i finančně (nehrozila hyperinflace jako v dalkších oklních státech, např. Německu), takže stanovila uvést do systému na otisk pevnou hodnotu. Vytvořil se první stupeň výplatního otisku - otisky s fixní hodnotou. Dalšími požadavky kromě fixní hodnoty a uvedení zkratky měny byl název HELVETIA a (licenční) číslo stroje. Tvar byl oválný. Na tomto místě rád uvádím, že tyto výplatní otisky - produkty výplatních strojů - vyplácely zde zásilky ještě po skončení II. světové války v letech čtyřicátých. Maximální počet těchto otisků na jedné zásilce byl v jednom

anebo nejdříve ve dvou provedeních.

První výplatní otisk se objevil na zásilkách v roce 1923. Ochrannou ruku nad otisky měla poštovní správa, která určila autora otisku (Karl Bickel, Walenstadtberg) a přísně kontrolovala výrobce. Při zavádění tohoto systému spolupracovala s UPU, dokonce existuje dvoustranný dokument mezi poštovní správou (Postverwaltung) a Kanceláří UPU o koordinovaném postupu. Dodávám, že Karl Bickel ve stejném čase vytvořil první sérii leteckých známek Švýcarska. K výrobě strojů bylo vybráno několik firem. Je zajímavé, že poštovní správa dohlédla, aby se jejich výtvoři lišily jen minimálně. Kdyby nebylo licenčních čísel, tak bychom dnes velmi těžko rozeznávali různé druhy výplatních otisků.

Na výrobě strojů a otisků se podílely především domácí firmy: **FRAMA, FRANCO, FRANCOPOST, HASLER a SAFAG. Švýcarská správa přijala i otisky vyráběné v zahraničí - např. UNIVERSAL.**

Výplatní otisky se aplikovaly stroji přímo na zásilky, ale i na nálepky s lepem, na kterých byly natištěny názvy a jiné znaky odesílatelů. Druhá možnost se týkala otisků používaných v prvních letech použití těchto oválů.

Postupně se vytvořilo několik sběratelských kategorií těchto otisků. Kategorie odlišují různé druhy oválů, otisky jen pro poštovní úřady, otisky tisknoucí doplatné, otisky určené pro celiny, otisky z pouličních automatů, otisky použité jen pro vládní korespondenci.

Geneze vzhledu je též zajímavá:

- jen otisk v podobě výplatního razítka (doplněné při podání denním razítkem pošty anebo strojovým razítkem),
- otisk s připojeným denním razítkem ve stroji,
- otisk s reklamním označením uživatele,
- otisk složený ze tří částí: reklamní označení - denní razítko - výplatní razítko ve tvaru oválu.

V dalších letech se k oválu připojily i další tvary (obdélníky), ale to už je jiná historie.

Rok 1929 přinesl novinku v klasickém tvaru výplatního otisku s mnohonásobnou hodnotou ve výplatním razítku a ukončil tento způsob vyplácení, který však pokračoval několik dalších let. Švýcarsko se poučilo a přikročilo k výplatním strojům s mnohonásobnou výplatní hodnotou po vzoru Německa, a dalších zemí. S touto inovací přišla ve Švýcarsku firma Hasler.

Dále uvádím reklamní kresby výplatních strojů na inzerátech od firem FRANCO, HASLER, UNIVERSAL. Pod nimi příklady celistvostí s těmito otisky. Tato zajímavost si zaslouží tuto prezentaci.

FRANCO

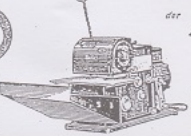
FRANKIER-
STEMPEL-
MASCHINE

© PATENT No. 5914.

FRANCO AKTIENGESELLSCHAFT LUZERN
TELEPHON No. 548 II TELEGRAMME FRANCO LUZERN

H. Schnurrenberger & Co
ZÜRICH

Mitbeteiligung
der **HASLER**
Frankier-
stempel-
maschine

Die in Zürich
ZÜRICH, SCHAFFHAUSEN
OLTHUS & GRAUBÜNDEN

Erste Frankiermaschine mit
Kassette und Selbststempel

HELVETIA
P 50 P

HELVETIA
P 50 P

UNIVERSAL

CH 4 Chata klubu čsl. turistů v Prášíle B. Pšenička
fialové
VII.1930

CH 5 Chata K.Č.T. Volary, Jaromír Husák
černé
?

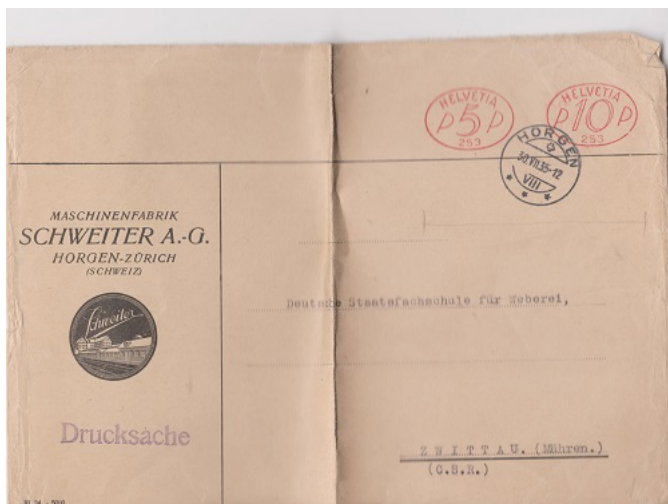
CH 6a Chata na Můstku Hojsova Stráž
červené
?

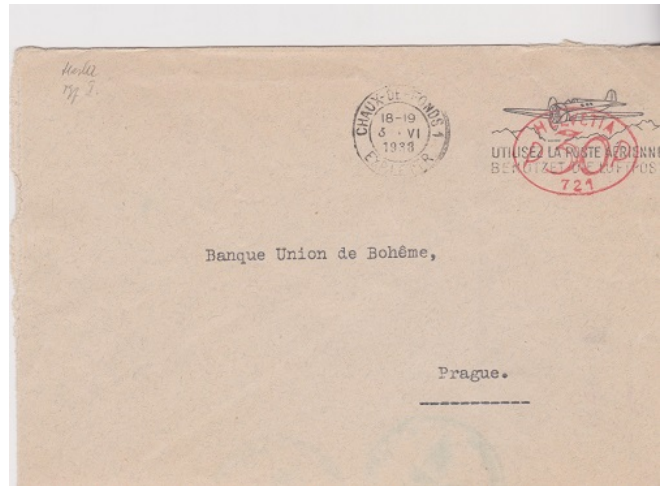
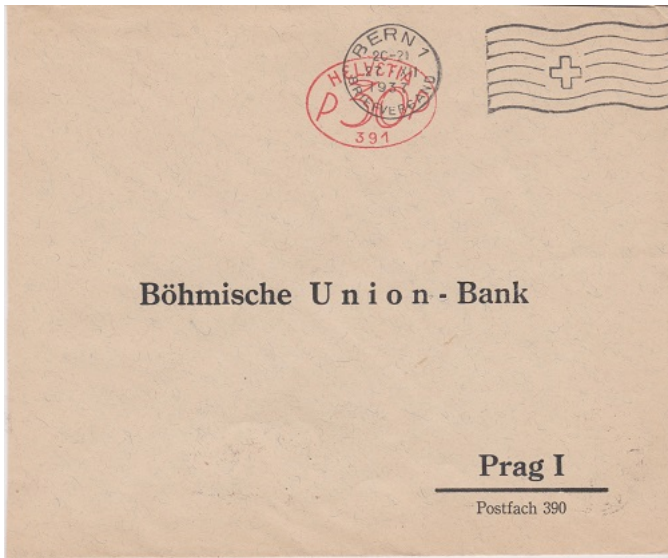

CH 6b Chata na Můstku Hojsova Stráž
fialové
V.1927
obr. viz CH 3a

CH 6c Chata na Můstku Hojsova Stráž
modročervené
VIII.1956

Dodatkem ještě uvádím tabulku sloužící k rozpoznání soustav podle čísel strojů (licencí).

První fáze udělení číslic:

FRANCO 101 - 200

HASLER 201 - 800

UNIVERSAL 801 - 1000

HASLER 1001 - 2000

UNIVERSAL 2001 - 3000

SAFAG 3001 - 4000

HASLER 4001 - (obdélník)